

התמודדות עם ביקורת המקרא בשיחות הרצי"ה

בי"ד באדר השנה ימלאו כ"ה שנים להסתלקותו של מורנו ורבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל. הרצי"ה הטביע את חותמו על דור שלם, לא רק בנושא היבוערי של המאבק על ארץ ישראל, אלא בתחומים חינוכיים רבים ומגוונים. אחד מהם הוא ההתמודדות עם 'ביקורת המקרא'. יהיה מאמר זה נר לזכרו של רבנו.

בהתייחסותנו לביקורת המקרא או לימדע המקרא¹ כפי שכינה אותה הרצי"ה, מתכוונים אנו לאותה שיטה שנוצרה על ידי ולהויזן וחבריו מגרמניה, שעיקרה: הטענה שתורת ישראל ח"ו אינה גוף אחד שניתן לנו על ידי משה רבינו ע"ה, אלא אוסף של מקורות שנתחברו בתקופות שונות ואוחדו בשלב מאוחר יותר לכדי חיבור אחד.

בהתמודדות של שלומי אמוני ישראל עם 'מדעי' זה ידועות שתי שיטות עיקריות: האחת, שמייצגה העיקרי היה הרד"צ הופמן בפירושו לתורה, עיקרה הוא התמודדות פרטנית כנגד הטענות שהועלו על ידי מבקרי המקרא באמצעות מתן מענה לשאלותיהם והוכחות מדוע היא אינה צודקת. השנייה, שפותחה על ידי הרב מרדכי ברויאר, מסכימה עם טענותיהם של מבקרי המקרא שלו הייתה התורה נכתבת על ידי בן אנוש, אכן לא יתכן היה לומר שנכתבה על ידי אדם אחד; אלא שמכיוון שהקב"ה הוא זה שכתב את התורה, אין קושיא, וכל שנותר לעשות הוא רק למצוא את ההסבר בכל מקרה לגופו, מדוע הוא נכתב באופן שייראה לנו "כאילו" הוא נכתב על ידי אנשים שונים בתקופות שונות, ומה בא הכתוב ללמדנו בכך?²

במאמר זה ברצוני להראות, שבשיחותיו של הרצי"ה, כפי שכונסו ויצאו לאור על ידי הרב שלמה אבינר שליט"א³, מצויה דרך שלישית, שונה מקודמותיה, של התמודדות עם ביקורת המקרא, המהווה אבן יסוד בשיחות אלו. עיקרה של דרך זו הינה הצגת המבנה המקיף והכולל של התורה, באופן שכל המתבונן יראה ש"תורת ה' תמימה"⁴, ורק מתוך הראייה הכוללת ניתן לגשת לפרטים. ממילא, כאשר רואים את האחדות הכוללת, כל השאלות הפרטיות כבר אינן מציקות כל כך.

א. הוכחת ההבנה בדברי הרצי"ה

אזכורים מפורשים של ביקורת המקרא מופיעים כ-25 פעמים בספרי 'שיחות הרצי"ה' על התורה, אולם התמודדות ישירה כנגד טענות המועלות על ידה מצאנו רק פעם אחת - בספר שמות, בשיחה לפרשת תרומה (סדרה ב, עמ' 276-278). גם בפעם הזאת, אין כאן דברים חדשים של

1. המירכאות במכוון כפי שמופיע בשיחות הרצי"ה עצמן.
2. עיין על כך בהרחבה בספר 'שיטת הבחינות של הרב מרדכי ברויאר', אלון שבות תשס"ה.
3. שיחות הרצי"ה, בעריכת הרב שלמה חיים הכהן אבינר, ירושלים תשנ"ג-תשס"ה. יש לציין שהרב אבינר עצמו עמד על נושא זה בהקדמתו לשיחות הרצי"ה, סעיף 13.
4. תהלים יט, ח. ביטוי זה מופיע כ-90 פעמים בשיחות הרצי"ה על התורה, ובלי כל ספק הוא מהווה את המוטו המרכזי שלהם.

הרצייה עצמו, אלא דוגמאות שנלקחו מתוך מאמר של ר' זאב יעבץ⁵. יתירה מכך, הדוגמאות המובאות שם מטרתן להעמיד באור מגוחך את מבקרי המקרא, והן נראות יותר בגדר "ליצנותא דעבודה זרה"⁶, מאשר התמודדות עניינית עם כלל דברי המבקרים.

אך אף שאין התמודדות ישירה, ניכר שהנושא העסיק רבות את הרצייה זצ"ל, אלא שהוא בחר לתקוף אותו מזווית אחרת, לאור שיטתו המיוחדת בהסברת דברי התורה.

כפי שהוזכר לעיל, פעמים רבות מובא בשיחות, שלעומת טענותיהם של מבקרי המקרא, אנו יודעים ש"תורת ה' תמימה", כלומר מהווה אחדות אחת. נביא לכך מספר דוגמאות:

1. בשיחה לפרשת וישב (סדרה ב, עמ' 332) אומר הרצייה:
 "תורת ד' תמימה משיבת נפש"⁷. יש לתפוס את הדברים בשלמותם, ולא חתיכות חתיכות. יש אנשים החותכים את דבר ד' לפירוים וקוראים לזה מדע המקרא, אבל באמת אין לזה טעם וריח. אין להם שום שייכות פנימית לעניינים, וכל גישתם היא חיצונית שבחיצוניות. יש הגדרה של גישה זו אצל הנביא ישעיהו: "והיה להם דבר ד' צו לצו צו לקו לקו" - פירוים וחתיכות. כמובן, מתוך גישה כזאת, נובעים משברים מכאיבים ומדאיבים, וכל מיני דברי אפיקורסות.

2. בשיחה לפרשת בהר (סדרה א, עמ' 228) אומר הרצייה:
 כאשר מרבים אור, מתברר שכל השטויות האפיקורסיות של מדע הגויים, הן דברים בטלים הנופלים בעצמם. "תורת ד' תמימה משיבת נפש". כשלומדים תורה בתמימותה, שלמותה וחיוניותה, אזי היא משיבת נפש.

3. בשיחה לפר' מטות-מסעי (סדרה א, עמ' 417-418) אומר הרצייה:
 גם בתורה יש גוונים רבים: "שבעים פנים לתורה", מיליוני פנים לתורה, אבל כולם שייכים לאחדות הא-להית של "תורת ד' תמימה"... כולה תורה מן השמים, בכל צורה וסגנון, ובכל אופן שהיא נמשכת אלינו ומסתדרת בתוכנו... באים אנשים מצומצמים ונאחזים בגויים אפיקורסים, ושוכחים את המקור האחד של דבר ד'.

4. וכן בשיחה לפר' ניצבים-וילך (סדרה ב, עמ' 470-471):
 ...אבל "תורת ד' תמימה". אין עושים את התורה חתיכות חתיכות. רק בשיגעון המכונה "ביקורת" המקרא, חותכים חתיכות בתורה וחתיכות בנביאים. חס וחלילה, אין התורה חתיכות חתיכות.

קיימים עוד מקומות רבים שבהם מתבטא הרצייה במפורש או ברמז, שלעומת ביקורת המקרא, האמת היא ש"תורת ד' תמימה"⁸. בכלם קיימת אותה מגמה: יש להסתכל על התורה כמכלול, ולא כפרטים העומדים בפני עצמם, ובצורה כזו ממילא אין כלל טעם להתעמת עם דברי המבקרים, המסתכלים על כל פרט בנפרד, ומתוך כך טוענים את דברי האפיקורסות שלהם.

5. "הביקורת כשהיא מבוקרת", תחכמוני, ספר שני, ברלין תרע"א.
6. וכדברי הרצייה עצמו על הדוגמאות המובאות (שם עמ' 276): "אלמלא שהן מצערות אותנו, הרי הן מתאימות לחג פורים".
7. הרצייה, בכל כתביו, נהג לציין את שם ה' באות ד'.
8. עיי' לדוגמא: בראשית עמ' 110; שם עמ' 299; שם עמ' 375; שם עמ' 444; שמות עמ' 54; שם עמ' 280; שם עמ' 391 וכן 397; ויקרא עמ' 89; שם עמ' 129; דברים עמ' 403; שם עמ' 446.

ניתן להדגים את הדברים בשני נושאים מרכזיים המופיעים בשיחות הרצי"ה: תפקידי החומשים וזוגיות הפרשות.

ב. תפקידי החומשים וההתמודדות עם הביקורת

כידוע, אחת הטענות המרכזיות של מבקרי המקרא, הייתה שמכיוון שבכל חומש ישנם דגשים שונים וסגנונות אחרים, הרי שצריך לומר ח"ו שכל אחד מהחומשים נכתב על ידי אנשים מקבוצות שונות ובדורות שונים.⁹

בשיחות הרצי"ה מודגשים התפקידים השונים של כל חומש, אשר ממילא גורמים לשוני בין החומשים, אך דווקא מתוך התפקידים השונים, מודגשת האחדות הגדולה של "תורת ד' תמימה". ספר בראשית מהווה הקדמה, ספר האבות, ובו מתגלים לנו השורשים של עם ישראל, שמתוכם צמחנו והפכנו לעם¹⁰.

לאחר מכן מופיעים ספרי שמות וויקרא, אשר נחשבים כשניים שהם אחד. בספר שמות מופיעה הקדושה המשולשת של: יציאת מצרים, שבה נוצר הגוף של עם ישראל, מתן תורה, שבו נתגלתה הנשמה של עם ישראל, והשראת השכינה, שהיא הקישור בין שמים וארץ. ספר ויקרא מהווה המשכו הישיר, כאשר בניגוד לספר שמות, שבו הדגש הוא על ההשראה הא-להית, מלמעלה למטה, בספר ויקרא מדובר על עבודת האדם, מלמטה למעלה, ובלשונו של הרצי"ה בשיחתו לפרשת ויקרא (סדרה א, עמ' 16):

"תורת ד' תמימה", לכן לאחר הסידור השמימי של המקדש שנמצא בספר שמות, בפרשיות

"ויקרא - צו" מתפרטים כל סדרי העבודה מצידנו. מן התורה השמימית נמשכים ארצה סדרי

חיים, מכוח החיוניות היסודית של התורה, אשר "בשמים היא"¹¹.

ספר במדבר, אשר מפרט את המשברים שפקדו את עם ישראל במדבר, מהווה מעין השלמה לספרים "שמות-ויקרא". לעומת הספרים הללו אשר מתייחסים למצב נורמאלי של "בשבתך בביתך", הרי שספר זו הינו המצב הניגודי של "ובלכתך בדרך", ומראה את הרלוונטיות של התורה בכל תהפוכות החיים, ובלשונו של הרצי"ה בשיחה לפרשת אמור (סדרה א, עמ' 470-471):

מתוך כך מגיעים אל חומש במדבר, שהוא חלק מיוחד של דבר ד'... ענייני המיוחד הוא האדם

בדרך, במדבר. בעולם הזה האדם נמצא במצבים שונים: "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך,

ובשכבך ובקומך". ותורת ד' מאירה את נתיבות חיינו על כל חילוקי גוניהן... ההדרכה הא-להית

כוללת את שני המצבים היסודיים האלה - קביעות וארעיות. כמו כן, הדרכת כלל ישראל

כוללת את הספרים שמות-ויקרא שבהם מופיעה הקביעות של "ושכנתי בתוכם", וספר במדבר

- ספר הדרך - אשר בו פרשיות נוראות של משברים, חטא המרגלים, חטא קורח וכו'. קיימים

9. אינני רוצה לתת מקום לדעות האפיקורסיות הללו, ולכן אינני מפרט את הדברים.

10. עיי לדוגמא: בראשית עמ' 394; שם עמ' 429; שם עמ' 442; שמות עמ' 13; שם עמ' 29; שם עמ' 78; שם עמ' 103; ויקרא

עמ' 130; שם עמ' 229; שם עמ' 258; במדבר עמ' 336; שם עמ' 391; דברים עמ' 13; שם עמ' 239; שם עמ' 340.

11. עיי עוד: שמות עמ' 267; שם עמ' 391; שם עמ' 397; ויקרא עמ' 13; שם עמ' 21-23; שם עמ' 35; שם עמ' 79; שם עמ'

113; שם עמ' 236; שם עמ' 258; שם עמ' 273-274; במדבר עמ' 23; שם עמ' 175; שם עמ' 336-337; שם עמ' 391;

דברים עמ' 13; שם עמ' 239; שם עמ' 340-341; שם עמ' 413.

שני חלקי תורה כנגד שני חלקי חיים של האדם הציבורי: "שמות-ויקרא" בבית, ו"במדבר" - בדרך.¹²

לאחר מכן אנו מגיעים לספר דברים, הנקרא "משנה תורה", וכשמו כן הוא, חזרה על התורה לקראת הכניסה של עם ישראל לארץ, וכדברי הרצייה בשיחה לפרשת דברים (סדרה א, עמ' 16): כל התכלית של הדרך הזאת היא להגיע אל "המקום אשר יבחר ד'... וכשהגוי הגדול מסתדר כאן, בבית, בתור עם, בתור ציבור א-להי, יש צורך בבירורים א-להיים מיוחדים לגבי כל סדרי החיים הציבוריים שלו. לכן "משנה תורה" הוא חזרה על התורה... אותה תורה חוזרת, ומוכרחת להיות חוזרת ונשנית, עם הסידור המחודש, הציבורי הכלל-ישראלי, בארץ...¹³ כאשר אנו מבינים שלכל חומש תפקיד מיוחד, אשר מהווה חלק מהתורה כולה, שוב איננו מתפלאים על כך שקיים שוני סגנוני בין החומשים, ושקיימות חזרות וכפילויות שונות. במקומות רבים עושה הרצייה בשיחותיו הנגדה בין תפקידי החומשים המהווים ביחד שלמות אחת, לבין כפירתם של מבקרי המקרא, בין באופן מפורש ובין ברמז על ידי השימוש בפסוק "תורת ד' תמימה", אשר כפי שראינו לעיל מהווה את תמצית הניגוד בינינו, המאמינים בדבר ה' מן השמים, לבין דבריהם הכפריים של מבקרי המקרא. הדבר בולט במיוחד בהסברת הקשר המהותי בין שמות לויקרא, אשר כפי שכבר ראינו, נחשבים על ידי הרצייה כשני ספרים שהם אחד. נביא לכך מספר דוגמאות:

1. בשיחה לפרשת פקודי (סדרה א, עמ' 391):

אנו עומדים בסיום חלק אחד מחמישה חומשי תורה... סיום חלק מהתורה איננו קץ וסוף דבר. במיוחד מודגש הדבר ביחס לסיום ספר שמות, שהוא מחד גיסא סיום, ומאידך גיסא אינו סיום, כי "שמות - ויקרא" מהווים עניין אחד. בניגוד לאנשים חלושי דעת ושכל, ההולכים בדרכי הגויים, ומכנים את עצמם "מדענים", הטוענים שספר ויקרא הוא "ספר מיוחד של כוהנים" - מדע המקרא האמיתי של "תורת ד' תמימה" מברר ש"שמות - ויקרא" הם המשך ומכלול אחד. לעומת זאת, ספר במדבר מיוחד: ספר הדרך, שבו מתבררים ענייני החיים של היחיד והציבור בדרך ממצרים לירושלים, מתוך סכנת דרכים ואמירת תפילת הדרך. אבל "שמות - ויקרא" הם המשך אחד של "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

אנו רואים כאן בבירור את ההעמדה של תפקידי החומשים, ובמיוחד "שמות - ויקרא" שעניינם השראת השכינה בעם ישראל, מול ה"מדענים", הטוענים שויקרא הוא ספר נפרד ועצמאי, אשר כביכול מייצג את האינטרסים של הכוהנים.

2. בהתייחסות ספציפית יותר, המדברת על היחס בין השראת השכינה של ספר שמות, הנובעת מלמעלה למטה, להמשך של ספר ויקרא, המתמקד בעבודת הקרבנות, שהיא מלמטה למעלה, אומר הרצייה בשיחה לפרשת ויקרא (סדרה ב, עמ' 23):

תורה ועבודה הן שתיים שהן אחת, "אחת דיבר א-להים, שתיים זו שמענו"¹⁴. התורה היא

12. עיי עוד: ויקרא עמ' 238; שם עמ' 285; במדבר עמ' 13-14; שם עמ' 23-24; שם עמ' 45-46; שם עמ' 53-54; שם עמ' 75; שם עמ' 93-94; שם עמ' 135; שם עמ' 176-175; שם עמ' 190; שם עמ' 240; שם עמ' 289; שם עמ' 392-393; שם עמ' 404; שם עמ' 441; דברים עמ' 15.

13. עיי עוד: שם עמ' 41; שם עמ' 93; שם עמ' 121; שם עמ' 235; שם עמ' 249; שם עמ' 258; שם עמ' 340; שם עמ' 379.

14. פסוק, אשר לקמן בבירור על שיטת הזוגיות, נראה שגם הוא פסוק מפתח בשיחותיו של הרצייה, ואשר מהווה גם הוא ניגוד לשיטת מבקרי המקרא, אשר גורסים הפרדה, ואינם מקבלים אפשרות של מקור אחדותי לשני דברים.

מקור התפילה, "וירד די על הר סיני", די יורד אלינו ומדריך אותנו, ומתוך כך אנו מתרוממים בפנינו אל הבורא. בבית המקדש נושקים שמים וארץ, תורה ועבודה. על כן "שמות-ויקרא" הם עניין אחד. ממקור "ושכנתי בתוכם", נמשכת עבודת המקדש. אין הקרבנות מתחילים מ"תאוות הכוהנים", כדברים המטופשים של אנשים המכנים עצמם "מדענים", אלא נמשכת מיסוד שם די הנקרא עלינו והמתגלה בתוכנו¹⁵.

3. האחדות בין ספרי "שמות-ויקרא" לספר במדבר מוזכרת אף היא, כחלק מ"תורת ה' תמימה" (אשר כפי שראינו לעיל מהווה ניגוד לדברי המבקרים), בשיחה לפרשת פינחס (סדרה ב, עמ' 378):

"ושכנתי בתוכם" הולך ומתגלה דרך "שמות-ויקרא" ואף דרך המסגרת המדברית. "ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל" לעולם, גם בתוך כל צרות המדבר. כל המאבקים והגלגולים האלה שייכים אף הם ל"תורת די תמימה".

4. באופן מפורש יותר על השניים שהם אחד, בשיחה לפני מטות-מסעי (סדרה א, עמ' 378):
דבר די מתגלה אלינו, מופיע אלינו ונפגש איתנו בכל מצבי החיים. "אחת דיבר א-להים שתיים זו שמענו". "די אחד ושמו אחד". "תורת די תמימה"¹⁶. היא תורה אחת ובה שני צדדים. הצד הביתי הפשוט, המסודר והנורמאלי, והצד המדברי, שהוא לגמרי לא פשוט¹⁷.

5. גם בשיחותיו לספר דברים, כחלק מהבירור של "קללות שבמשנה תורה - משה מפי עצמו אמרן" (מגילה לא, ב), אומר הרצי"ה (עקב, סדרה ב, עמ' 185):

...כך בדבר די שבתורה אל משה יש גוונים, אבל כל הגוונים האלה אינם מבטלים את אחדותה השמימית של "תורת די תמימה". הכול שלמות אחת שמימית הכוללת הבחנות וחילוקים. גם "משנה תורה", גם חומשים אחרים, הנם דבר אחד מן השמים¹⁸.

לסיכום פרק זה, ניתן לראות בשיחות את המקום הרב שנתן הרצי"ה בשיחותיו לתפקידו של כל חומש מחמשת חומשי תורה, ועל כך שביחד הם יוצרים תורה אחת שלמה מן השמים, בניגוד למבקרי המקרא אשר הסתכלו על כל חלק שבתורה כעומד בפני עצמו, וכמנותק מהחלקים האחרים.

ג. שיטת הזוגיות

חשיבות המבנה הכללי ותפקידו של כל אחד מחמשת חומשי התורה, אינה מסתיימת רק בחומשים עצמם, אלא מתפרטת בתפקידי הפרשיות. אחד הפסוקים הנוספים המופיעים בשיחות הרצי"ה בתדירות רבה, הוא הפסוק "אחת דיבר א-להים שנים זו שמענו"¹⁹, ועל פיו הסביר

15. במקומות נוספים רבים מתבטא הרצי"ה על מהותם האחדותית של "שמות-ויקרא" בניגוד לדברי מבקרי המקרא: ויקרא עמ' 35; שם עמ' 79; שם עמ' 89; שם עמ' 130; שם עמ' 228; שם עמ' 258. כמו כן, תפיסת האחדות כמבטאת של "תורת ה' תמימה" (אשר כפי שראינו פסוק זה מהווה ניגוד מהותי לשיטת הביקורת), מופיעה פעמים נוספות בהקשר לתפקידי חומשים אלו: שמות עמ' 397; ויקרא עמ' 13; שם עמ' 16.

16. ניתן לשים לב כמה פעמים מודגשת כאן האחדות, בהבאת שלושה פסוקים שונים, ונראה לעניידי שיש כאן רמז ברור כלפי כל אלה הטוענים שאין כאן אחדות, אלא חיו פירוד.

17. עיי עוד על כך גם: במדבר עמ' 404; שם עמ' 416; דברים עמ' 335-336.

18. עיי גם שיחות הרצי"ה לספר דברים, עמ' 16.

19. תהילים סב, יב. פסוק זה מופיע למעלה מ-30 פעם בשיחות.

הרצי"ה את שיטת הזוגיות שפיתח, אשר לפיה לכל שתי פרשיות סמוכות נושא אחד משותף, כיוון שיש ללמוד כל עניין משני צדדים.

1. הרצי"ה מסביר את הצורך בכך כבר בפעם הראשונה שהוא מדבר על זוגיות, בפרשת לך לך (סדרה ב, עמ' 124)²⁰:

בכל עניין שבעולם יש שני צדדים, "אחת דיבר א-להים, שתים זו שמענו"... אחדות זו מתגלה בשמי מרומים ובתחתיות ארץ... כל דבר שבעולם כדי ללמדו היטב, ללמדו כהוגן, יש ללמוד אותו בשני צדדים. דבר זה נכון גם בעניינים א-להיים... אולי משהו יסמן שיטה זו במילים הלועזיות הכלליות: אובייקטיבי וסובייקטיבי. יהי כן... בהסתכלות זו שני צדדים: צד א. **עצם הדבר הזה**... צד ב. הוספה והעמקה. אפשר לכנות שני צדדים אלו כלל ופרט. קודם כל, אנו רואים שעצם הדבר קיים באופן כללי, ומתוך כך, יש מקום להוסיף וללמוד איך כלל זה מתפרט, **מה הוא מלמד אותנו**.

2. בשיחה לפרשת ויגש (סדרה ב, עמ' 400, 404) מסביר הרצי"ה שבספר בראשית מסודרות הפרשיות בזוגות באופן הבא:

"בראשית - נח" הן זוג פרשיות השייכות ל**פרה-היסטוריה**, ב"לך לך - וירא", זוג הפרשיות של אברהם אבינו, מתחילה ההיסטוריה שלנו, אחר כך באות "חיי שרה - תולדות": יצחק אבינו, "ויצא - וישלח": יעקב אבינו... מתוך כך מגיעים ל"וישב - מקץ", שהן זוג פרשיות על בני יעקב, אף הם אבותינו, מעין "אבותינו מספר ב'". אמנם הם מופיעים בשני אופנים. בזוג פרשיות ראשון הם מתגלים בצד האיש, בתור אנשים שהם "אבותינו מספר ב'". ובזוג שני: "ויגש - ויחיי" - הם מתגלים בתור שבטי, המהווים ראשית התגשמות התכלית של יצירת עם ישראל. הם משפחה שממנה יצמח העם.

3. בשיחה לפרשת פקודי (סדרה ב, עמ' 408-409) מראה הרצי"ה כיצד נמשכת הזוגיות בספר שמות:

"שמות - וירא": הכנות ליציאת מצרים. "בא - בשלח": עצם יציאת מצרים, "דבר אל בני ישראל ויסעו". "יתרו - משפטים": מתן תורה לעם ישראל. "תרומה - תצוה": "יושכתי בתוכם", בתוכנו. כך נמשכת הזוגיות עד שמתפוצצת בפרשת "כי תשא", אחרי מעשה איום ונורא, מעשה העגל שהוא יוצא דופן²¹... חוזרים אל הזוגיות ב"ויקהל - פקודי". "תרומה - תצוה" הן הלימוד. "ויקהל - פקודי" הן העשייה.

4. בספר ויקרא נמשכת הזוגיות ביתר שאת, כאשר שלושה מתוך הזוגות נקראים במרבית השנים ביחד. וכך אומר הרצי"ה בשיחה לפרשת צו (סדרה א, עמ' 34, 36):

"ויקרא - צו" הן זוג פרשיות של עבודת האדם: עבודת הקרבנות... אף בפרשת "שמיני" - נפגשים במשבר... כשם שבפרשת "כי תשא" משבר זה של חלק גדול מן האומה מעכב את הזוגיות עד שהדברים מסתדרים, כך המשבר השני הנורא שבתוך המקדש של "אשר לא צוה אותם" אינו פשוט כלל, והוא מעכב את סדר הזוגיות עד אשר חוזרים לסדר הבריאה והנורמאלי:

20. שיטת הזוגיות מוזכרת במרבית השיחות על ספרי בראשית, שמות וויקרא, ועל כן לא ציינתי כאן מקורות נוספים לעיון מעבר למה שנכתב בפנים. הרוצה לעיין בהם יוכל להיעזר במפתחות המצוינים שבסוף כל כרך בערך "זוגיות הפרשיות".

21. להרחבה בנושא זה של העיכוב בזוגיות בפרשת כי תשא ניתן לעיין בשיחה לפרשה זו סדרה א.

"תזריע - מצורע", "אחרי מות - קדושים", "בהר - בחוקותי" וכו'.²²

5. בספר במדבר אין כמעט אזכור לעניין הזוגיות. ניתן להסביר זאת על פי הסיבה שבה הרצי"ה עצמו הסביר את הפגיעה בזוגיות בפרשיות "כי-תשא" ו"שמיני", שבהן המשברים והזעזועים גרמו לחוסר הזוגיות. נראה, כי עצם העובדה שספר במדבר, "ספר הדרך" בלשונו של הרצי"ה, מלא כולו בסיבוכים ומשברים, היא שגרמה לפגיעה הכוללת בזוגיות בספר. אף על פי כן, בשיחה לפרשת פינחס (סדרה ב, עמ' 367-369), מוזכרת הזוגיות במקצת פרשיות הספר²³: "שלח - קורח" אשר עוסקות בסיבוכים הפנימיים שהיו לעם ישראל בדרך, ו"חוקת - בלק" אשר עוסקות בהתנגשויות עם אומות העולם: התנגשות פיזית ב"חוקת" עם אדום, סיחון ועוג, ורוחנית ב"בלק" עם בלעם.

6. בספר דברים אנו מוצאים התייחסות כפולה: מצד אחד זוגיות פרשיות, ומצד שני מבנה מיוחד של שלוש שלישיות, אולם במקום אחד הדברים מופיעים ביחד, ומראים שבעצם אין סתירה ביניהם. הרצי"ה מתייחס לכך בשיחה לפרשת כי תצא (סדרה ב, עמ' 342-345):

פרשת "דברים" היא הקדמה, שתוכנה הוא עם ישראל וארץ-ישראל... מתוך כך מגיעים לזוג הראשון: "ואתחנן - עקב", שסדר כתיבתו מבואר במשנה הידועה במסכת ברכות: "למה קדמה 'שמע' ל'ויהיה אם שמע'! אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה, ואחר כך יקבל עליו עול מצוות"... אם כן, נפגשים אנו ב**שלישיה** מקודשת: ישראל, תורה, מצוות... מתוך קבלת עול מצוות הכללית שבפרשת "עקב" מגיעים ל**זוג** השני: "ראה - שופטים", שהן פרשיות של מצוות... אחרי "ראה - שופטים" **זוג** הפרשיות של המצוות, מגיעים ל"כי - תצא" שם מופיעה הכללית הגדולה ביותר: המלחמות... אם כן, אנו נפגשים ב**שלוש** פרשיות של מצוות, "ראה - שופטים - כי תצא", בהן שפע גדול ורכוש רב של מצוות... ואחר כך תהיה עוד **שלישיה**: "כי תבוא - ניצבים - וילך": ברית²⁴. הסדר הנגלה והברור הזה הוא כבר חצי פירוש... 'משנה תורה' נבנה קומה מעל קומה של שלוש - שלוש...

על פי הדברים הנ"ל ניתן לומר שבחלק של התורה שבו נשנית התורה לקראת החזרה לארץ, מתוספת קומה שלישית לזוגיות המוכרת, קומה נצרכת לאור תפקידו המיוחד של הספר.

ד. הזוגיות כתמודדות מול ביקורת המקרא

בהמשך למבנה הכללי של התורה, שבו לכל ספר התפקיד המיוחד לו, מבנה שאותו מעמת הרצי"ה מול גישת מבקרי המקרא, גם הזוגיות, שהיא צורת הפירוט של הפרשיות, מעומתת מול המבקרים הן בצורה גלויה והן תוך השימוש בפסוק "תורת ה' תמימה", אשר כפי שראינו לעיל מהווה אנטיזה לדבריהם.

בשיחה לפרשת תרומה (סדרה ג, עמ' 299-300) הדברים מוזכרים במפורש:

יש אנשים טיפשים, המכנים את דרכם כמדעיות, שרוצים לעשות סדר בתורה, אך באמת זה טיפשות והרס. לתורה יש סדר, אך זהו סדר השייך לדברים שבקדושה. אחת מיסודות הבנת התורה הוא 'סמוכים זה לזה' הדברים לא נכתבו במקרה אלא הם מסודרים. גם עניין הזוגיות

22. פרשת אמור אינה מופיעה כאן בתיאור הזוגיות, וכבר הקשו על כך בהערה שנכתבה שם בספר, ונשארו בצ"ע.

23. וכפי שהרצי"ה מסייג בעצמו בדבריו שם: "יש מקום להשלים עניין זה במידה מסוימת".

24. הרצי"ה אינו מתייחס לפרשיות "האזינו" ו"יוזאת הברכה", אך ניתן לומר שאלו פרשיות נפרדות המהוות מעין סיכום,

ועל כן אינן נכללות בסדר הרגיל.

הוא עניין צודק ואמיתי, הוא יסוד קדושי מדעי. בכל ענייני הלימוד והעיון, כאשר אנו מתבוננים היטב, אי אפשר להימלט מהזוגיות.
 כך גם בשיחה לפרשת כי תשא (סדרה א, עמ' 337-339):

יש אנשים המכונים מדענים ב"מדע המקרא", וחושבים שהם "עושים סדר" בתוך התורה... הם משוללים ומרוקנים מהבנה אמיתית בתורה, קורעים אותה לחתיכות - חתיכות, פירוים פירוים, וחושבים שעושים סדר. יש בודאי סדר בדברים הא-להיים הגדולים, אבל הכול תלוי **איזה מן סדר**... ריבוננו של עולם מתגלה אל הנבראים על ידי ירידה וצמצום, על ידי סדר הנמשך מן המקור הא-להי. ממקור האחדות הא-להית יש התגלות בשתיים... זהו סדר אמיתי וצודק, מדעי, הגיוני ופנימי ממקור חונן הדעת... ולא סדר קטנוני, טיפשי וחיצוני.

בשני אזכורים אלו ישנו עימות מפורש בין שני הסדרים: הסדר החיצוני והטיפשי של מבקרי המקרא, מול הסדר הפנימי והאמיתי של שיטת הזוגיות. במקומות נוספים מתבטא הרצי"ה, ללא אזכור מפורש של ביקורת המקרא, על כך ששיטת הזוגיות היא המדעיות האמיתית, כגון בשיחה לפרשת פקודי (סדרה ב, עמ' 408):

כל ספר שמות בנוי על פי זוגיות. זה 'מדע המקרא' האמיתי שלנו.
 וכן בשיחה לפרשת צו (סדרה א, עמ' 33-34):

הזוגיות שייכת למדע המקרא שלנו... עניין הזוגיות הוא פשוט ומדעי מאוד.
 גם השימוש בפסוק "תורת ה' תמימה" בהקשר לשיטת הזוגיות מרובה מאוד²⁵, וניתן לראות, כפי שראינו בהקשר לתפקידי הספרים ככלל, שגם בפירוט של הפרשיות ובשיטת הזוגיות שלהן, מועמדת שיטה אשר מצביעה על האחדות שבתורה, ובניגוד לשיטת אלו המנסים לקרוע אותה לחתיכות.

ה. הדגמה של השיטה במקרים פרטיים

מתוך הראייה של הכללים והפירוט שלהם לפרשיות, עדיין באופן כללי, ניתן להראות את ההתייחסות של הרצי"ה לפרשיות המופיעות בתורה בצורה כפולה, פרשיות אשר כלפיהן כווננו חלק ניכר מחיצייהם של בעלי ביקורת המקרא.

1. פרשת נדרים

את פרשת הנדרים המסיימת את ספר ויקרא, מסביר הרצי"ה באופן הבא בשיחה לפרשת בחקותי (סדרה א, עמ' 284):

מיסוד כלל ישראל יש לפעמים המשך של קדושה אישית פרטית... מושג הנדר אינו כלל-ישראלי אלא אישי... הדרך הנורמלית והפשוטה היא הכלליות, אולם בצירוף אליה יש מקום לכיוון אישי יחידי של קדושת היחיד... לכן לאחר שעברנו את כל "מסלולי" "שמות - ויקרא" של בנין בית ישראל ומתוך כך של כל פרט בישראל... אנו נפגשים בנספח במובן החיובי: פרשה מיוחדת לסידור א-להי של קדושה פרטית ופרישות אישית, המצטרפת אל החוזה הכלל ישראלי²⁶.

25. עיי לדוגמא: בראשית עמ' 164; שם עמ' 279; שמות עמ' 241; שם עמ' 261; שם עמ' 280; שם עמ' 376; דברים עמ' 46; שם עמ' 445.

26. עיי שם גם בעמ' 305-307.

בשיחה לפר' מטות-מסעי (סדרה ב, עמ' 409-410), לאחר שהרצייה מרחיב בהסבר על פרטיות הנדרים הבאים לאחר הבירור הכללי (עמ' 409-406), הוא עושה השוואה בין פרשייה זו לבין מקבילתה בספר ויקרא:

כבר נפגשנו באותו עניין בספר ויקרא... כך הוא בחלק הראשון של הופעת דבר ד': "שמות - ויקרא", וכך הוא בחלק השני: חומש במדבר. יש להבין שהחלק השני אינו נפרד מהחלק הראשון. אותו ריבונו של עולם שהוציא אותנו ממצרים... למתן תורה והשראת השכינה, הוא שהעביר אותנו דרך המדבר אל מחוז חפצנו ארץ קודשנו. הכל עניין אחד, והחלק השני הוא המשך והשלמה אל החלק הראשון... אחרי השכלול השלם והנשגב והמלא הזה של דבר ד' המופיע אלינו, אנו נפגשים בהבלטת האישיות הפרטית בפרשת נדרים. כלומר הכפילות בפרשת נדרים נובעת מאותו עניין של התורה הנמשכת אלינו בכל צדדי החיים: "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", כאשר בסוף כל חלק מופיעה הפרשה של תוספת הקדושה הפרטית²⁷.

2. פרשת המועדות

פרשה נוספת, המופיעה בכפילות הן לקראת סיומו של ספר ויקרא (פרשת אמור), והן לקראת סיומו של ספר במדבר (פרשת פינחס) היא פרשת המועדות. אלא שכאן בנוסף לכפילות מופיע חילוק, כאשר בספר במדבר עיקר הדגש הוא על קרבנות המוספין שמקריבים במועדות. גם כאן ממשיך הרצייה באותה שיטה, ולאחר שהוא מברר את עניין הקשר בין ישראל והזמנים הוא מסביר את הכפילות בשיחה לפרשת פינחס (סדרה ב, עמ' 381)²⁸:

לכן הכרחי שהמסכתא הראשונה של "שמות - ויקרא" תסתיים בפרשת המועדות שבסוף פרשת "אמור". כמו כן המסכתא השניה אותה אנו גומרים עכשיו - ספר במדבר, המסכת של כל הדברים המדבריים והעליונים - חייבת גם היא להסתיים בעניין קידוש הזמנים ופרשת המועדות. אבל לעומת סוף ספר ויקרא, בספר במדבר השתכלל האורגניזם הכלל-ישראלי על ידי כל הדברים הא-להיים הנפלאים שבדרך, לכן עכשיו עניין קידוש הזמן מתבצע במקום - "אשר יבחר ד'". לעומת עצם ענין המועדים שבפרשת אמור, הרי שבפרשתנו מופיעים מועדים אלו במקדש ד' וקדשיו, בעבודת ד' של הקורבנות.

אם כן, גם כאן כפילות הפרשיות נובעת מצדדי החיים השונים שאל כולם מגיע דבר ה', דבר המסביר גם את השוני בין הפרשיות²⁹.

באותו אופן ניתן להסביר גם פרשיות כפולות נוספות בתורה כגון מאכלות אסורות, עבד עברי ועוד. אולם הסבר זה יכול להיעשות, אך ורק לאחר שעומדים על המבנה הכללי של חמשת חומשי התורה ותפקידו של כל חומש, ואחר כך כל פרשה כחלק מהכלל.

27. ועיי על כך ביתר קיצור גם בעמ' 393.

28. דברים דומים, אולם ללא הסבר החילוק, מופיעים גם בעמ' 336-338 וביקרא עמ' 223.

29. לגבי הייחודיות של פרשת המועדות שבספר דברים, עיין בשיחות לספר זה עמ' 218-221.

סיכום

לא באתי לטעון במאמר זה שהרצי"ה פיתח את שיטתו המיוחדת בלימוד פרשת השבוע כמענה לטענותיה של ביקורת המקרא, אולם מהסקירה שערכתי לעיל, עולה בבירור שהוא היה מודע לכך שבשיטתו זו יש סוג של התמודדות מול טענות הביקורת; התמודדות שאינה מחפשת עימות ישיר ונקודתי, מכיוון שהיא מתעלה מעל הדברים הללו, ויוצרת ראייה של מכלול שלם, של "תורת ה' תמימה", שממנו משתלשלים הפרטים השונים. כאשר אנו רואים את המבנה הסיסטמאטי של התורה בשלמות, שוב הניסיון לגזור אותה לחתיכות המודבקות בצורת טלאים טלאים, נראה שטות גמורה.

